

Л. В. Цюкало,
ад'юнкт, Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ

АНАЛІЗ ВИДАТКІВ НА ДЕЯКІ ВИДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

L. Tsiukalo,
Postgraduate student of the Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv

ANALYSIS OF EXPENDITURES ON CERTAIN TYPES OF SOCIAL SUPPORT OF SERVICEMEN OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

У статті проаналізовано динаміку та структуру видатків на деякі види соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України. Обґрунтовано, що більшість видатків Міністерства оборони спрямовуються на забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців як у грошовому, так і у натуральному вигляді. Але існуюча структура видатків державного бюджету не дозволяє повністю задовольняти потреби Міністерства оборони України та забезпечити військовослужбовців їх соціальними гарантіями. Проведене дослідження дозволило виявити, що поступове збільшення обсягів видатків соціального спрямування носить інфляційний характер, що негативно позначається на добробуті та життєдіяльності військовослужбовців.

Визначено основні завдання реформування Збройних Сил України щодо покращення соціальних гарантій військовослужбовців та їх мотивації до проходження служби.

The paper analyzes the dynamics and structure of expenditures for certain types of social support of servicemen of the Armed Forces of Ukraine. It is grounded that most of the expenditures of the Ministry of Defense are aimed at providing social guarantees to servicemen both in cash and in kind. However, the existing structure of the state budget expenditures does not fully provide needs of the Ministry of Defense of Ukraine and provide military personnel with their social guarantees. The conducted research allowed to identify the gradual increase of volumes of expenditures of social direction is of an inflationary nature, which negatively affects the welfare and life of servicemen.

The main tasks of the reformation of the Armed Forces of Ukraine to improve the social guarantees of servicemen and their motivation for service are determined.

Ключові слова: видатки на оборону, фінансове забезпечення, соціальне забезпечення, військовослужбовці, Збройні Сили України, Міністерство оборони України.

Key words: defense expenditures, finance support, social support, servicemen, Armed Forces of Ukraine, Ministry of Defense of Ukraine.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Питання про належний рівень бюджетного фінансування соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України (далі — ЗСУ) є досить актуальним, особливо під час проведення оборонної реформи та впровадження стандартів НАТО.

Недостатність фінансового забезпечення української армії протягом довгих років призвело до падіння рівня життя військовослужбовців, зниження престижності військової служби та позначилося на боєздатності армії. Тому стало очевидним, що без реформування Збройних Сил України, у тому числі і соціального забезпечення військовослужбовців, неможливе подальше покращення ситуації в українській армії.

Отже, питання покращення фінансування соціальних гарантій військовослужбовців є одним з актуальних в умовах реформування Збройних Сил України. Перехід до комплектування військ на професійній основі потребує нового підходу у визначенні пріоритетних напрямів соціального забезпечення особового складу армії та осіб, звільнених з військової служби.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед науковців, що досліджували питання фінансового забезпечення Збройних Сил України, у тому числі і соціального забезпечення військовослужбовців, слід виділити таких: А.Є. Буряченко, А.О. Барабаш, О.П. Голота, В.І. Мунтян, І.Ю. Марко, І.М. Семеніхін, І.М. Ткач, С.М. Чимишенко, Н.М. Щурик та інших. У своїх дослідженнях науковці визначили роль та місце фінансів збройних сил у фінансовій системі держави, обґрунтували необхідність кількісних і якісних змін у Збройних Силах України та важливість вчасного фінансування їх потреби. Разом з тим, залишається низка проблемних питань, пов'язаних з фінансовим забезпеченням соціальних гарантій військовослужбовців, які потребують подальшого дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є проведення аналізу видатків Міністерства оборони України на деякі види соціального забезпечення військовослужбовців за період 2014—2018 роки та можливості пошуку шляхів удосконалення соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Реформування армії неможливе без розв'язання гострих питань сьогодення, одним з яких є належний рівень фінансового забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. Адже лише професійна армія із соціально захищеними військовослужбовцями може бути надійною та ефективною, незважаючи на завдання, що ставляться перед нею у зв'язку зі зміною Воєнної доктрини України та ситуації у світі.

Варто зазначити, що обсяг коштів, які держава виділяє на оборону залежить від військово-політичної ситуації у світі та регіоні, економічних можливостей держави, макроекономічних показників і напрямку зовнішньої політики держави. Крім того, видатки, що поступають з Державного бюджету на Збройні Сили України знаходяться у тісному зв'язку із соціально-економічною ситуацією в країні, її валовим внутрішнім продуктом (далі — ВВП), а також станом та напрямками розвитку світової економіки. Зарубіжний досвід свідчить, що необхідно збільшувати бюджетні видатки на оборону на період реалізації заходів, пов'язаних із реформуванням збройних сил. Крім того, збільшення такого фінансування безпосередньо пов'язується з участю армії в збройних конфліктах.

Одним із критеріїв, що характеризує прагнення держави забезпечити необхідні умови розвитку Збройних Сил України та підтримання боєздатності таких сил на рівні відповідно до існуючих загроз, є обсяг оборонних

видатків та їх розподіл за загально визначеними напрямками, якими є:

- утримання особового складу;
- навчання та бойова підготовка військ;
- розвиток озброєння та військової техніки;
- інфраструктура.

Здійснюючи видатки на утримання особового складу, держава дотримується визначених параметрів. Рівень забезпечення військовослужбовців соціальними гарантіями протягом всієї історії цього напрямку залежав від економічного розвитку держави та її відношення до силового блоку, до якого в першу чергу відносяться Збройні Сили України.

Сьогодні, в умовах проведення оборонної реформи, постала необхідність розкриття питання своєчасності та повноти фінансування основних заходів розвитку збройних сил, серед яких важливе значення займає соціальне забезпечення військовослужбовців.

Фінансування потреб національної оборони в Україні здійснюється виключно за рахунок Державного бюджету в розмірі, який щороку визначається Законом України "Про Державний бюджет України" та забезпечує належне виконання завдань оборони. Рівень фінансування оборони обчислюється як відношення обсягу бюджетного фінансування оборонних витрат до ВВП. У країнах НАТО в середньому цей показник дорівнює 2—4%. У нас же він має становити не менше 3% запланованого обсягу ВВП та йти виключно на сили оборони [3]. Нарешті ця норма була закріплена на законодавчому рівні у нещодавно прийнятому Законі України від 21.06.2018 року №2469-VIII "Про національну безпеку України", у якому одним із найважливіших положень є визначений річний обсяг видатків на фінансування сектору безпеки та оборони.

Такий рівень фінансування повинен належним чином забезпечити заходи з утримання та реформування збройних сил, якісне оновлення військ (сил), закупівлю та модернізацію озброєнь і військової техніки, а також соціальний захист військовослужбовців. Однак частка бюджетних коштів на оборону на сьогодні не досягає встановленого чинним законодавством рівня 3% від ВВП.

Слід зазначити, що перші обраховані прогнозовані показники видатків на потреби оборони із Державного бюджету були прийняті Урядом України у лютому 2004 р. та були розраховані до 2015 р. На той час передбачалося фінансування Міноборони на рівні 2% від ВВП. Однак у 2007 р. ця норма була скасована і фінансування Міністерства оборони переведено на так званий "ручний режим" — по мірі необхідності і з метою виконання лише негайно посталих питань чи завдань.

Починаючи з 2008 р., при сталому зростанні ВВП, видатки на потреби оборони навпаки зменшувалися. Ситуація постійного неналежного фінансування Збройних Сил призвела до того, що у 2010—2013 роках за станом витрат на потреби оборони Україна посідала передостаннє місце серед країн Європи та становили менше 1% від ВВП.

Тому є очевидним, що Міністерство оборони України не мало змоги в повному обсязі забезпечити реалізацію конституційних прав і свобод військовослужбовців, і перш за все це стосувалось соціального захис-

ту військовослужбовців та членів їх сімей. Причинами цього є ряд факторів, серед яких і недофінансування потреб оборони та соціальних програм. Реальне забезпечення фінансування необхідних потреб Збройних Сил України забезпечувалось на рівні менше 50—60% [7, с. 43].

Негативна тенденція до зниження державних видатків для Міністерства оборони позначилося на низькій забезпеченості військовослужбовців та членів їх сімей, невдоволеності військовою службою та масовим звільненням з лав збройних сил. Зазначене, в свою чергу, призвело до низького рівня боєготовності армії та неможливості здійснення адекватних дій оборонного характеру у зв'язку з військовою агресією в Автономній Республіці Крим та на Сході України.

Позитивні зрушення щодо збільшення обсягів видатків на оборону спостерігаються у 2014 р., після початку проведення антитерористичної операції (на сьогодні і надалі по тексту — операція Об'єднаних сил). Відповідні зміни щодо фінансового забезпечення потреб Міністерства оборони наведено у таблиці 1.

Виходячи з даних (табл. 1), ми спостерігаємо щорічне збільшення обсягів фінансування Міністерства оборони України у національній валюті. Однак таке зростання виглядає менш радикальним, якщо представити динаміку видатків на потреби Міністерства оборони України в доларах. Так у 2007 р. Україна витратила на оборону \$1,6 млрд, а в 2017 р. — \$2,35 млрд. Якщо у гривневому еквіваленті видатки зросли фактично у 8 разів, то у доларовому — всього лише у 1,47 раз. Таке зростання у доларовому еквіваленті досить не значне, що пов'язано зі значним зростанням курсу долару протягом 2015—2017 років та відповідною інфляцією і економічною ситуацією в країні.

Зменшення частки видатків на Збройні Сили України у відсотках валового внутрішнього продукту протягом довгих років, дисбаланс між потребами Збройних Сил України та ресурсними можливостями держави щодо їх задоволення дозволяло підтримувати тільки мінімальні спроможності, що свідчило про деградацію військової професії. Це призвело до високого ступеня ризику невиконання завдань за призначенням, зменшення показників формування державного оборонного замовлення, гальмування розвитку оборонно-промислового комплексу, а головне, це призвело до низького рівня задоволення потреб військовослужбовців як у грошовому, так і матеріальному забезпеченні. Водночас існуюче фінансове забезпечення Збройних Сил України в необхідних обсягах позитивно позначається і на реалізації соціальних гарантій, пільг та компенсацій військовослужбовців.

Починаючи з 2014 р. в Україні відбуваються зміни щодо покращення рівня видатків на оборону. На це вплинули досить важливі чинники, такі як початок проведення антитерористичної операції (сьогодні — операція Об'єднаних сил) на Сході України, для подолання якої держава почала залучати громадян для проходжен-

Таблиця 1. Аналіз видатків Державного бюджету на потреби Міністерства оборони України за 2007—2017 рр.

Роки	ВВП млрд грн	Фактично виділено Міністерству оборони в млрд грн	Відсоток від ВВП	Середньорічний курс дол. до грн	ВВП в млрд дол.	Фактичні видатки в млрд дол.
2007	720,7	8,1	1,12	5,05	142,72	1,60
2008	948,1	9,5	1,00	5,26	180,24	1,81
2009	913,3	8,3	0,91	7,79	117,25	1,07
2010	1 082,6	10,2	0,95	7,93	136,52	1,29
2011	1 316,6	12,3	0,93	7,94	165,82	1,55
2012	1 408,9	14,0	1,00	7,99	176,33	1,76
2013	1 454,9	15,3	1,05	7,99	182,09	1,92
2014	1 566,7	26,5	1,69	11,89	131,77	2,23
2015	1 988,5	49,3	2,48	21,84	91,05	2,26
2016	2 383,2	58,1	2,46	26,90	88,59	2,16
2017	2 645,3	72,1	2,53	27,00	97,97	2,67

Джерело: складено автором на підставі даних [4; 6].

ня військової служби у збройних силах, необхідність модернізації озброєння, розробки нових зразків озброєння та військової техніки та їх закупівлі, проведення капітального ремонту та будівництва нових військових містечок під творені військові підрозділи, курс на проведення оборонної реформи відповідно до євроатлантичних норм та критеріїв членства в НАТО. Тому лише у 2015 р. спостерігаємо позитивні зрушення, де з прийняттям нормативно-правових актів щодо фінансування військовослужбовців ЗСУ значно підвищили рівень їх матеріального забезпечення. Такі заходи звісно відобразились на мотивації військовослужбовців до виконання обов'язків військової служби та дещо послабили соціальну та кадрову напругу в армії.

Слід зазначити, що більшість видатків Міністерства оборони спрямовуються на забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців як у грошовому, так і у натуральному вигляді. При цьому, існуюча структура видатків державного бюджету не дозволяє повністю задовольняти потреби Міністерства оборони України та забезпечити військовослужбовців їх соціальними гарантіями. Так, до видатків Міністерства оборони України на соціальне забезпечення військовослужбовців необхідно включати видатки на виплату грошового забезпечення військовослужбовцям; забезпечення військово-службовців продовольством; придбання та видачу військово-службовцям речового майна (обмундирування); медичне обслуговування та лікування військовослужбовців; забезпечення військовослужбовців жилим приміщенням; виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців та виплату винагороди за участь в операції Об'єднаних сил.

Дослідження складу і структури видатків держбюджету України для Міністерства оборони у розрізі програмної класифікації дає підстави говорити, що найбільша частка фінансування припадає на програму 2101020 "Забезпечення діяльності Збройних Сил України та підготовка військ" та складає 70% від загальної суми коштів, виділених Міністерству оборони. Переважна частка видатків за цією програмою спрямовується на виплату грошового забезпечення військовослужбовцям.

Так, у 2015 р. обсяг фінансування Міністерства оборони становив 49,3 млрд грн, у 2016 р. склав 58,0 млрд

грн, що дало змогу забезпечити потреби Збройних Сил на мінімально-необхідному рівні. Одним із пріоритетних напрямів фінансування у 2016 р. стали видатки на виплату грошового забезпечення військовослужбовців, так як саме тоді відбулося суттєве підвищення його розмірів.

Видатки Держбюджету для Міністерства оборони України у 2017 р. склали 72,1 млрд грн, з яких 32,7 млрд грн було виділено на грошове забезпечення військовослужбовців, оплату праці працівників Збройних Сил України, одноразову грошову допомогу у разі загибелі або інвалідності; 0,8 млрд грн відведено на будівництво (придбання) житла [1].

Так виконання бюджету Міністерства оборони України у 2017 р. дало змогу забезпечити соціальні виплати особовому складу в повному обсязі та здійснити збільшення розмірів грошового забезпечення окремим категоріям військовослужбовців (військовослужбовцям Сил спеціальних операцій, Десантно-штурмових військ, сержантському та старшинському складу тощо); підвищення розмірів винагороди за безпосередню участь в операції Об'єднаних сил (до 10,0 тис. грн на лінії бойового зіткнення).

Слід зазначити, що у Законі "Про Державний бюджет України на 2018 рік" для Міністерства оборони передбачено 86,0 млрд грн (2,58% ВВП). Виділенні із Державного бюджету України кошти передбачено розподілити так: 30,0 млрд грн на грошове забезпечення та заробітну плату; 3,6 млрд грн передбачено розподілити на харчування особового складу; 3,5 млрд грн — на забезпечення військовослужбовців речовим майном; 0,8 млрд грн — передбачено витратити на будівництво (придбання) житла; 0,7 млрд грн — на медичне забезпечення [4]. Отже, пріоритет у фінансуванні цього року буде надано підвищенню соціального захисту військовослужбовців.

Однак, незважаючи на значне збільшення фінансового ресурсу на Збройні Сили України, забезпечено не всі потреби: нормативна потреба на їх фінансування від розміру валового внутрішнього продукту свідомо не виконується з боку держави, зважаючи на темпи економічного розвитку та ненадходження запланованих доходів до Державного бюджету, залежність від фінансових надходжень від країн Європейського союзу та США.

Найбільш гострою проблемою у ЗС України залишається питання забезпечення житлом військовослужбовців, які перебувають на квартирному обліку протягом останніх років. Затверджена Урядом ще у 1999 р. Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби, Міністерства внутрішніх справ та членів їх сімей, згідно з якою Міністерство оборони у 2011—2017 роках мало побудувати (придбати) понад 45 тис. квартир, залишилася невиконаною, а кількість військовослужбовців ЗС України, які перебувають на квартирному обліку, за цей період збільшилася до 45,1 тис. осіб.

Аналіз видатків за КПКВ 2101190 "Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Збройних Сил України" свідчить, що у 2013 р. було виділено 117,1 млн грн, у 2014 р. — 189,4 млн грн, у 2015 р. —

870,8 млн грн, у 2016 р. — 687,3 млн грн, у 2017 р. — 751 млн грн, у 2018 р. на ці заходи передбачено витратити 857,6 млн грн. Однак зростання фінансування за цією програмою не вирішує ситуацію із забезпеченням житлом військовослужбовців, які перебувають на квартирному обліку. Оскільки єдиним джерелом розв'язання житлової проблеми військовослужбовців залишаються кошти державного бюджету, дефіцит бюджетних асигнувань в умовах незастосування механізмів довгострокового та іпотечного кредитування будівництва (придбання) житла, незалучення інвестицій для будівництва житла на земельних ділянках лише поглиблює цю проблему, оскільки кількість військовослужбовців на квартирному обліку постійно збільшується. Так, станом на початок 2018 р. у черзі на отримання квартир перебуває близько 45 тис. сімей військовослужбовців, тисячі з яких вже понад 20 років чекають на його отримання. Постає питання звідки Міністерство оборони візьме мільярди гривень на придбання чи будівництво квартир для військовослужбовців, якщо на цей напрямок у бюджеті відомства закладається менше одного мільярда гривень на рік. Головною проблемою є те, що бюджетні кошти використовуються з недотриманням вимог чинного законодавства, а також за відсутності належного ефективного фінансування існуючих програм, в тому числі і сфері соціального захисту військовослужбовців. У результаті така важлива соціальна проблема, як забезпечення житлом військовослужбовців ЗСУ, залишається не розв'язаною.

Оскільки найбільш визначальним у реформуванні збройних сил є рівень боєздатності військ, вагомою складовою на наше переконання, є соціальне забезпечення військовослужбовців. На сьогоднішній день це питання залишається одним з найактуальніших і таким, що потребує якнайшвидшого вирішення. За весь час існування збройних сил, з моменту незалежності української держави в 1991 р. законами України "Про Державний бюджет" на відповідний рік та іншими нормативно-правовими актами відбувається суттєве обмеження або взагалі призупиняється надання соціальних гарантій і пільг військовослужбовцям, що пов'язувались з введенням мораторіїв на виплати і компенсації, замороження проектів соціальної сфери (в тому числі і забезпечення військовослужбовців житлом) а іноді взагалі призупинення виплати грошового забезпечення в обсягах та нормах, що запроваджувались урядом України.

Маючи негативний досвід, ми зобов'язані відновити ці інституції та створити умови, за яких ефективно фінансування Збройних Сил в обсягах, необхідних для виконання бойових завдань в умовах сьогодення, забезпечувало б і життєдіяльність військовослужбовців з урахуванням попиту та їх мотивації, які безпосередньо пов'язані із соціальним захистом особового складу українського війська та його матеріальним забезпеченням.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, проведений аналіз державних видатків на потреби Збройних Сил України свідчить про те, що

вперше за останні роки намітилася тенденція поступового, хоча й повільного, їх наближення за визначеними позиціями до міжнародних стандартів. Завдяки поступовому збільшенню видатків на потреби Збройних Сил України відбувається покращення соціального забезпечення військовослужбовців. Однак, слід враховувати той факт, що поступове збільшення обсягів видатків соціального спрямування за досліджуваний період носить інфляційний характер, що відчутно відбивалося на добробуті та життєдіяльності військовослужбовців, оскільки вжиті державою заходи нівелюються зростаючими темпами інфляції і є серйозною перепорою реалізації запланованих цілей.

Тому нині ми помічаємо впровадження якості управління, навчання й забезпечення ЗС України відповідно до стандартів НАТО. У сучасній геополітичній та економічній ситуації оптимізація технічного й кадрового потенціалу ЗС України скеровується в напрямку переходу від кількісних до якісних показників, що дасть можливість ефективно використовувати оборонний бюджет [2].

Водночас, незважаючи на зусилля органів державної влади України, перелік напрямів соціального забезпечення військовослужбовців ЗС України фактично залишається незмінним з 2014 р. (крім збільшення розмірів грошового забезпечення військовослужбовців). Унаслідок цього кількісні покращення не вдалося втілити у реформи якості соціального захисту українських військових. Зокрема реалізація задекларованих заходів соціального забезпечення гальмується через складність процедур і кількість обов'язкових інстанцій (бюрократичні процедури), обмеження фінансових можливостей та недостатність фінансування (незначний економічний розвиток країни та зростання ВВП), неготовність значного кола посадових осіб та безпосередніх виконавців до здійснення необхідних змін, відсутність дієвої системи контролю за їхньою результативністю, тощо. Це стає предметом постійної громадської критики, спричинює закономірне незадоволення як серед військовослужбовців, так і серед інших громадян. Така ситуація призвела до того, що в 2018 р. зменшилась кількість бажаючих продовжувати військову службу в лавах ЗС України.

Тому головним завданням реформування Збройних Сил України повинно бути надання військовослужбовцям і членам їх сімей такого комплексу соціальних гарантій та послуг, котрий би:

- був адекватним рівню ризику, який вони на себе добровільно беруть;
- мотивував до добровільного проходження військової служби, особливо в умовах збройного конфлікту;
- забезпечував їх рівень життя на рівні європейських країн та країн-членів НАТО.

Саме тому слід будувати виважену політику раціонального використання фінансового ресурсу на потреби української армії та винайти можливості ефективного вкладення частини видатків для повноцінного соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей.

Література:

1. Біла книга — 2017. Збройні Сили України / Голова роб. групи І. Руснак. — К.: Міністерство оборони України, 2018. — 152 с.
2. Довгань Л.Є., Артеменко Л.П. Прогнозування оборонних витрат в контексті сценаріїв розвитку економіки України // Інвестиції: практика та досвід. — 2008. — № 6 (берез.). — С. 48.
3. Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII "Про національну безпеку України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
4. Закон України від 07.12.2017 №2246-VIII "Про державний бюджет на 2018 рік" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Закон України від 20.12.1991 №2011-XII "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
6. Звіти Міністерства оборони України про використання бюджетних коштів за відповідні роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: mil.gov.ua
7. Черняк О. Конвергенція витрат на оборонний комплекс та економічного розвитку країни / О. Черняк, Г. Харламова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. — 2013. — Вип. 31. — С. 40—45. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKNU_vsn_2013_31_11.pdf, с. 43

References:

1. Rusnak, I. (2018), *Bila knyha — 2017. Zbrojni Syly Ukrainy* [White Paper — 2017. Armed Forces of Ukraine], Ministerstvo oborony Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
2. Dovhan', L.Ye. and Artemenko, L.P. (2008), "Forecasting of defense expenditures in the context of scenarios of economic development of Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 6, p. 48.
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2018), *The Law of Ukraine "About national security of Ukraine"*, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (Accessed 10 July 2018).
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2017), *The Law of Ukraine "About the state budget for 2018"*, available at: (Accessed 10 July 2018).
5. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), *The Law of Ukraine "On Social and Legal Protection of Military Men and Members of Their Families"*, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (Accessed 10 July 2018).
6. Ministry of Defence of Ukraine (2018), "Reports on the use of budget funds for relevant years", available at: mil.gov.ua (Accessed 10 July 2018).
7. Cherniak, O. and Kharlamova, H. (2013), "Convergence of expenditures on the defense complex and economic development of the country", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Vijs'kovo-spetsial'ni nauky*, vol. 31, pp. 40-45, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKNU_vsn_2013_31_11.pdf (Accessed 10 July 2018).

Стаття надійшла до редакції 19.07.2018 р.